
Kristina Markov

Uticaj obrazovnog međugrupnog kontakta na etničke stavove

Ovim istraživanjem testiran je efekat obrazovnog međugrupnog kontakta na različite mere etničkih stavova osnovaca srpske i slovačke nacionalnosti, koji pohađaju etnički homogena i mešovita odeljenja. Cilj istraživanja je ispitati da li deca koja u školama imaju obrazovni međugrupni kontakt generalno imaju pozitivniju sliku prema drugoj naciji u odnosu na decu iz homogenih odeljenja. Rezultati studije pokazuju da na svakoj od tri testirane mere etničkih stavova (socijalnoj distanci, semantičkom diferencijalu i meri bliskosti) postoji statistički značajna razlika kod dece koja pohađaju etnički mešovita i homogena odeljenja, te da su stavovi dece iz mešovitih odeljenja generalno pozitivniji. Nalazi dobijeni ovom studijom su u skladu sa Olportovom hipotezom kontakta, i nalazima meta-analitičke studije efekata intergrupnog kontakta, i u tom smislu dobijen je novi argument u prilog tvrdnji da postojanje kontakta između grupa pod kontrolisanim uslovima pozitivno utiče na formiranje etničkih stavova.

Uvod

Kako se pojedinac razvija, saznanja, osećanja i delatne tendencije prema različitim objektima u svetu koji ga okružuje organizuju se u trajne sisteme koji se nazivaju stavovima. Karakteristika stava je da on predstavlja usvojenu tendenciju pozitivnog ili negativnog reagovanja prema pojavama, osobama ili sadržaju (Rot i Radonjić 2007). Stavovi su osobine stvorene na osnovu individualnog ili socijalnog iskustva pojedinca, i za njih je odgovoran pojedinac i socijalna sredina kojoj pripada (Hasković 2006). Već u prvim teorijskim razmatranjima i empirijskim studijama stavovi su shvaćeni kao trajne ili relativno trajne unutarlične determinante vrednosno polarizovanog ponašanja pojedinca u odnosu na socijalne objekte, koje su stečene kroz neposredno ili posredno iskustvo sa tim objektima (Havelka *et al.* 1993). Stav je složena tendencija u ličnosti osobe, te se opisuje kao suma svega što jedna osoba oseća, misli i sklona je da učini u odnosu na objekat stava (Havelka *et al.* 1993). Stavovi, dakle, predstavljaju povezanost, integraciju osnovnih mentalnih funkcija: saznajne, emocionalne i voljne; o

Kristina Markov (1995), Kovačica, Proleterska 52, učenica 4. razreda Gimnazije „Mihajlo Pupin” u Kovačici

*MENTOR:
Ivana Ćirović, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd*

pojavi prema kojoj postoji stav uvek se nešto zna i misli, ima neko osećanje prema njoj i čini se nešto u odnosu na nju (Rot i Radonjić 2007).

Prema tome, struktura stavova je složena i svaki stav potencijalno uključuje brojne i raznovrsne sadržaje iz kojih se formiraju tri njegove glavne komponente: kognitivna, afektivna i akciona. Ove karakteristike jesu zapravo dispozicioni karakter stava, njegova stečenost i njegovo delovanje na ponašanje i doslednost ponašanja (Rot 2003). Konativnu (akcionu) komponentu stavova čine tendencije ponašanja prema objektu stava, odnosno prihvatanje drugih individua u različitim ličnim i društvenim odnosima. Ova komponenta, dakle, uključuje zamisli o mogućim aktivnostima u odnosu na objekat, pripravnost za postupke u korist ili na štetu objekta stava (Havelka *et al.* 1993). Emotivnu (afektivnu) komponentu stavova čine osećanja prema objektu stava, pozitivna ili negativna, preferencija ili averzija i slično (Havelka *et al.* 1993). Sadržaj ove komponente ima nekoliko indikatora, npr. izražavanje naklonosti ili nenaklonosti prema objektu stava. Kognitivna (saznajna) komponenta stavova podrazumeva shvatanje, znanja, percepcije, verovanja, uverenja i mišljenja pojedinca o nacionalnim grupama, o karakteristikama pripadnika grupe itd. Uz znanje vezuje se i vrednovanje ili evaluiranje, ocena da je nešto dobro ili loše, korisno ili štetno, vredno ili nevredno (Rot 2003).

Nacionalni ili etnički stavovi, kao vrste socijalnih stavova, izražavaju odnos pojedinca prema nacionalnoj ili etničkoj grupi – kao celini, prema pojedincima – kao pripadnicima ovih grupa, ili prema različitim objektima koje pojedinci ili grupe opažaju kao značajne za sebe (Đurić 1980). Stavovi predstavljaju rezultat socijalizacije čoveka. Oni se usvajaju, pre svega, socijalnim učenjem, odnosno učenjem u socijalnim uslovima pri kome deluju razni socijalni faktori (Rot 2003). Oni su ključni deo unutarlične strukture koja učestvuje u oblikovanju socijalnog ponašanja ljudi. Stavovi utiču na mišljenje, procenjivanje i društveno ponašanje ljudi. Od stava zavisi, u velikoj meri, kako ćemo oceniti neku pojavu ili neku ideju, nezavisno od njihove objektivne vrednosti, pa zbog toga stavovi često dominiraju celokupnim ponašanjem pojedinca.

Gordon Olport je, kroz hipotezu kontakta, obrazložio ideju da individualni kontakti između članova dve ili više grupa podstiče pozitivne stavove o suprotnoj grupi (Allport 1954). U oblasti psihologije, sociologije i kriminologije hipoteza kontakta je opisana kao jedan od najboljih načina za poboljšanje odnosa među grupama među kojima postoji sukob (Pettigrew 1998). U okviru hipoteze intergrupnog kontakta, Olport je formirao do danas najuticajniji teorijski okvir za redukciju predrasuda. Olportova hipoteza kontakta kaže da u odgovarajućim uslovima međuljudski kontakt jeste jedan od najefikasnijih načina za smanjenje predrasuda između članova većinske i manjinske grupe (Allport 1954). Ova Olportova pretpostavka je osnova mnogih društvenih i političkih odluka koje zagovaraju integraciju u školama, naseljima, sportovima. Ako neko komunicira sa drugima ima prilike da se upozna sa viđenjima koja uključuju njihov način života. Olport tvrdi da odgovarajući kontakt između grupa može smanjiti probleme predrasuda, stereotipa i diskriminacije i dovesti do bolje interakcije (Pettigrew

1998). Ako pripadnici dve grupe kontaktiraju da bi prenosili uvrede, svađali se jedni sa drugima, pribegavali fizičkom nasilju i međusobno se diskriminirali, onda, bez obzira na postojanje kontakta, svakako ne treba očekivati da se smanji konflikt između grupa. Da bismo dobili korisne efekte kontakt hipoteze, situacija mora da sadrži pozitivan kontakt, gde se pripadnici grupa osećaju prijatno jedni sa drugima. Dakle, nužno je zadovoljiti nekoliko uslova, a Olport je precizirao četiri: status članova grupe mora biti ravnopravan, oni moraju imati zajedničke ciljeve, raditi na sličnom problemu i zadacima. Mora postojati intergrupna saradnja i međusobna zavisnost, kao i podrška vlasti i zakona (Allport 1954).

Iako su se dosadašnja istraživanja o hipotezi kontakta često fokusirala na faktore koji olakšavaju efekat kontakta (na primer Amir i Katz 1976, Cook 1978), pažnja je nedavno okrenuta na pitanje koji oblici kontakta najbolje smanjuju predrasude i kako to rade. Tomas Pettigru i Linda Troup su 2006. godine objavili meta-analizu efekta intergrupnog kontakta na predrasude kod dece i adolescenata (Pettigrew i Tropp 2006). Ovaj meta-analitički test razmatra 515 studija koje se bave testiranjem uticaja intergrupnog kontakta na etničke i rasne stavove, a rezultati pokazuju da je količina intergrupnog kontakta značajno korelirala sa predrasudama (prosečna korelacija $r = -0.215$). Dakle, najistaknutiji nalaz studije Petigrua i Tropove jeste da osobe koje u većoj meri interaguju sa članovima drugih grupa, imaju i manje predrasude prema tim grupama. Izvršena ispitivanja obavljena su u različitim uslovima, a obuhvatala su i različite mere i oblike reagovanja ispitnika. Ovi nalazi ukazuju na to da pozitivni efekti kontakta nisu ograničeni na određene kontekste, već da se mogu primeniti na različite grupe u različitim socijalnim kontekstima. Analiza povezanosti kontakta i predrasuda izvršena je na različitim uzrasnim grupama, pa tako je prosečna korelacija na uzorku dece ($N = 82$, $r = -0.239$), adolescenata ($N = 114$, $r = -0.208$) i studenata ($N = 262$, $r = -0.231$). Ovaj efekat je bio još snažniji kada su poređena istraživanja koja su se bavila intergrupnim kontaktom u školskim uslovima (optimalni uslovi $r = 0.336$, neoptimalni uslovi $r = -0.189$). Značaj škole, kao specifične socijalne sredine, kao i socijalnih odnosa koje deca uspostavljaju u školi, može da odigra značajnu ulogu u promovisanju pozitivnih intergrupnih stavova među decom. Deca u školi provode značajan deo vremena, i to u strukturiranim aktivnostima koje imaju za cilj da, između ostalih vaspitno-obrazovnih ciljeva, utiču i na usvajanje i razumevanje socijalnih normi i odnosa. Još jedna studija je sprovedena u sličnom vremenskom periodu kao i meta-analiza Petigrua i Tropove, i ona je dopunjuje i otvara još važnija pitanja. U pitanju je studija Rajta i Tropove iz 2005. godine, koja pronalazi da su efekti kontakta znatno snažniji kod dece iz većinskih grupa, nego kod dece iz marginalnih i manjinskih grupa (Wright i Tropp 2005).

Cilj. Prilikom izbora teme istraživanja, uzet je u obzir izuzetan značaj nacije i nacionalne pripadnosti, kako za pojedinca i nacionalne grupe, tako i za društvene zajednice uopšte. Opština Kovačica, u kojoj je sprovedeno ovo istraživanje, je multietnička i njena sela se jasno razlikuju po nacionalnoj strukturi stanovništva, što je uzeto kao polazna tačka ovog istraživanja. U

mnogonacionalnim zajednicama, kao što je i ona u opštini Kovačica, naročito značenje imaju stavovi ljudi prema pojedinim nacijama ili prema pitanju nacionalnosti uopšte, jer od tih stavova zavisi jedinstvo i kohezija ovih društvenih grupa. Etnički stavovi predstavljaju važan problem budući da predrasude koje postoje na dečijem uzrastu imaju potencijal da utiču na stavove i uverenja u budućnosti (Ellison i Powers 1994). Rezultati ranijih istraživanja pokazuju da se nacionalni stavovi jasno ispoljavaju tokom osnovnog školovanja, i da, pri kraju osnovnog školovanja, dostižu relevantnu strukturiranost, pogodnu za izučavanje, te je od interesa da se isti problem prouči i na našoj populaciji dece ovog uzrasta. Cilj ovog istraživanja je da se analizom osnovne strukture etničkih stavova dece, a preko različitih mera stava, empirijski ispita da li osnovci koji pohađaju etnički homogena i mešovita odeljenja imaju različitu sliku o pripadnicima druge nacionalnosti, socijalnu distancu i osećanje bliskosti prema drugoj naciji. Odnosno, cilj je ispitati da li postoji efekat obrazovnog međunarodnog kontakta na etničke stavove.

Metod

Hipoteza. U skladu sa Olportovom hipotezom kontakta, kao i rezultatima prethodnih istraživanja koja su ispitivala efekte obrazovnog međugrupnog kontakta, očekuje se da će učenici koji pohađaju etnički mešovita odeljenja imati pozitivnije etničke stavove od učenika koji pohađaju etnički homogena odeljenja. Konkretnije, pretpostavlja se da će deca koja u okviru škole ostvaruju međuetnički kontakt imati nižu socijalnu distancu, pozitivniju sliku, kao i veće osećanje bliskosti prema pripadnicima druge etničke grupe nego što je slučaj sa decom iz homogenih odeljenja.

Varijable. Nezavisne varijable jesu: nacionalnost ispitanika, koja je varirana je na dva nivoa: slovačka i srpska, i tip odeljenja koji pohađaju, variran na dva nivoa: homogeno (u etnički homogenim školama) i mešovito (u etnički heterogenim školama). Zavisne varijable su registrovane i kroz njih se opisuje stav prema drugoj grupi. To su: socijalna distanca prema drugoj grupi (konativna (akciona) komponenta), slika o drugoj grupi (kognitivna (saznajna) komponenta), osećanje bliskosti druge grupe (emocionalna komponenta).

Uzorak. U istraživanju je učestvovalo četrdeset osnovaca slovačke nacionalnosti, koji idu u etnički homogena odeljenja, u školi sa homogenom strukturom (većinski broj učenika je slovačke nacionalnosti) i slušaju nastavu na maternjem (slovačkom) jeziku. Žive u selu sa većinskim stanovništvom slovačke nacionalnosti. Potom, četrdeset osnovaca srpske nacionalnosti, koji idu u etnički homogena odeljenja, u školi sa homogenom strukturom (većinski broj učenika je srpske nacionalnosti) i slušaju nastavu na maternjem (srpskom) jeziku. Žive u selu sa većinskim stanovništvom srpske nacionalnosti. I najzad još po dvadeset osnovca slovačke i srpske nacionalnosti koji pohađaju etnički mešovita odeljenja, u školi sa etnički

heterogenom strukturom (koji idu u istu školu, i u isto odeljenje). Ukupno je učestvovalo 120 ispitanika i u tabeli je prikazan njihov pol i uzrast.

Tabela 1. Struktura uzorka po polu i uzrastu

		Dečaci	Devojčice	Ukupno	Uzrast
Homogeno	Srbi	16 (40%)	24 (60%)	40	AS: 14.80, SD: 0.40
Homogeno	Slovaci	22 (55%)	18 (45%)	40	AS: 14.95, SD: 0.22
Heterogeno	Srbi	8 (40%)	12 (60%)	20	AS: 14.30, SD: 0.57
Heterogeno	Slovaci	10 (50%)	10 (50%)	20	AS: 14.84, SD: 0.37

Nacrt. Nacrt je kvazi-eksperimentalni, jer su u svrhu istaživanja uzete već obrazovane grupe, odnosno razlike u vrednosti nezavisnih varijabli su prisutne kod ispitanika već pre početka istaživanja.

Instrumenti. Odabran je upitnik kao tehnika za ispitivanje stavova, pomoću kojeg je trebalo da se obuhvate osnovni aspekti strukture etničkih stavova. Uz pomoć tri instrumenta ispitivani su sadržaji saznavne, emotivne i akcione komponente nacionalnih stavova.

1. Bogardusovom skalom socijalne distance merena je konativna (akciona) komponenta etničkih stavova, čime je procenjena spremnost na prihvatanje socijalnih odnosa između društvenih grupa Slovaka i Srba iz različitih tipova odeljenja. Ova pojava je, kao i obično, ispitivana prema više grupa istovremeno, jer je podatak o socijalnoj distanci prema samo jednoj grupi teško protumačiti van referentnog okvira, ne znajući da li je distanca prema drugim grupama manja, ista tolika, ili možda veća. Za društvene grupe izabrane su: Mađari, Romi, Rumuni, Slovaci, Srbi, Hrvati i Albanci. Upitnikom je ponuđeno devet društvenih odnosa sa sedam različitih nacionalnosti. Ti odnosi su: da mi bude dečko/devojka, da delimo tajne, da ga pozovem na svoj rođendan, da sedi u klupi sa mnom, da budemo u istom sportskom timu, da izlazimo na ista mesta u gradu, da ide u moju školu, da živi u mojoj ulici, da živi u mojoj državi. Rezultati dobijeni ovim instrumentom predstavljeni su skorom koji je zbir prihvaćenih odnosa sa pripadnicima druge grupe, od potencijalnih devet. Veći skor na skali socijalne distance, u ovom slučaju, označava veću spremnost za prihvatanje društvenih odnosa.

2. Skalom semantičkog diferencijala merena je kognitivna (saznavna) komponenta etničkih stavova. Ozgud je 50-tih razvio ovu tehniku za merenje konotativnog značenja pojmova pomoću procene na izvesnom broju dipolarnih pridevskih skala. Ispitanicima je u ovom istraživanju predočena lista od 23 sedmostepenih skala sa parovima kontrastnih atributa. Skor predstavlja prosečnu ocenu na tim skalama gde su stavke rekodirane tako da veći skor ukazuje na pozitivniju sliku.

3. Emocionalna (afektivna) komponenta etničkih stavova ispitana je pitanjem: koliko osećaš da su ti navedeni narodi bliski ili daleki? Ispitanici su na petostepenoj skali procene, zaokruživanjem odgovarajućeg broja, za svaki od sedam navedenih naroda (Albanci, Mađari, Romi, Rumuni, Slovaci, Srbi i Hrvati) ocenjivali koliko osećaju bliskim ili dalekim određeni narod. Skor, dakle, predstavlja prosečnu ocenu na petostepenoj skali. Veći skor znači veći stepen bliskosti.

Za procenu pouzdanosti instrumenata korišćen je Kronbahov koeficijent alfa, kao mera unutrašnje konzistentnosti instrumenata. Zabeležena je visoka pouzdanost instrumenata, što znači da su rezultati dobijeni merenjem u velikoj meri nezavisni od delovanja nesistematskih varijabilnih faktora, odnosno u velikom stepenu su otporni na slučajne greške.

Tabela 2. Pouzdanost instrumenata

	Semantički diferencijal	Socijalna distanca
O Slovacima	.878	.946
O Srbima	.918	.904

Kako se ni jedan jezik, odnosno ni jedna nacija, ne bi isticao kao važniji, konačna verzija upitnika je prevedena i štampana i na slovačkom i na srpskom jeziku. Svi ispitanici su, dakle, radili upitnike na maternjim jezicima uz instrukcije koje su im davane takođe na odgovarajućem jeziku.

Prikupljanje i obrada podataka. Istraživanje je sprovedeno na terenu, u ukupno četiri osnovne škole u opštini Kovačica. Ispitivana su odeljenja sa homogenim i mešovitim sastavom učenika slovačke i srpske nacionalnosti. Svi podaci prikupljeni su uz pomoć i izrazite pristanke škola. Sami podaci su prikupljeni nakon kratkog uvoda, čitanog na maternjim jezicima, gde je ispitanicima rečeno da je cilj ovog istraživanja da pruži uvid u to kako mladi iz multietničkih sredina doživljavaju različite nacionalne grupe. Predočeno im je da je istraživanje anonimno, i da će svi prikupljeni podaci biti obrađivani zbirno, bez uvida u pojedinačne odgovore učenika. Skrenuta je pažnja da ne postoje tačni i pogrešni odgovori – najbolji odgovor je onaj koji precizno izražava njihovo mišljenje. Samo istraživanje trajalo je oko pola sata do četrdeset minuta po grupi.

Podaci su obrađeni u SPSS-u 1.3. Prilikom obrade prikupljenih rezultata o etničkim stavovima, a preko sadržaja njihovih komponenata primenjeni su postupci kvantitativne analize. Urađena je korelacija tri mere etničkih stavova i sprovedene su tri dvofaktorske analize varijanse za neponovljena merenja (po jedna za svaku od tri mere – socijalna distanca, semantički diferencijal i mera bliskosti).

Rezultati

Rezultati dobijeni korelacionom analizom pokazuju da su sve korelacije primenjenih mera stava statistički značajne i pozitivne. Osećanje bliskosti prema suprotnoj grupi kod obe nacije najizraženije korelira sa socijalnom distancom, što znači da što je osećanje bliskosti veće, veća je i spremnost prihvatanja odnosa sa pripadnicima suprotne grupe. Korelacija osećanja bliskosti i semantičkog diferencijala je takođe veoma izražena, što znači da što je veće osećanje bliskosti, slika o suprotnoj naciji je pozitivnija, dok je korelacija socijalne distance i semantičkog diferencijala izražena u manjoj meri, i manja je kod stavova Srba prema Slovacima (tabele 3 i 4).

Tabela 3. Korelacija različitih mera stava Slovaka prema Srbima ($p < 0.01$)

	Socijalna distanca	Osećanje bliskosti
Semantički diferencijal	.371	.458
Socijalna distanca		.704

Tabela 4. Korelacija različitih mera stava Srba prema Slovacima ($p < 0.01$)

	Socijalna distanca	Osećanje bliskosti
Semantički diferencijal	.294	.410
Socijalna distanca		.519

Konativna komponenta, određena kao spremnost, odnosno odbijanje ispitanika da prihvate predložene odnose sa pripadnicima druge grupe, proučavana je pomoću skale socijalne distance Bogardusovog tipa. Dobijene su statistički značajne razlike u intenzitetu socijalne distance koju pokazuju učenici iz različitih tipova odeljenja ($F 1, 116 = 25.61, p < .001$; tabela 5). Ispitanici iz mešovitih odeljenja, nezavisno od nacionalne pripadnosti, ispoljavaju veći stepen opšte spremnosti prihvatanja društvenih odnosa sa pripadnicima druge grupe, u odnosu na decu iz homogenih odeljenja.

Tabela 5. Efekat intergrupnog kontakta na prihvatanje socijalnih odnosa sa pripadnicima druge nacije

Faktor	F	df	Sig.
nacionalnost	3.684	1	.057
tip odeljenja	25.609	1	.000**
interakcija	3.684	1	.057

Prosek zbira prihvaćenih socijalnih odnosa (od potencijalnih devet) kod Srba u mešovitom odeljenju je 8.80 (SD = 0.52), a kod Slovaka je 8.80 (SD = 0.52), kod Srba u homogenom odeljenju je 5.30 (SD = 3.52), a kod Slovaka je 7.22 (SD = 2.69).

Kognitivna komponentea etničkog stava ili slika o suprotnoj grupi, procenjena je preko semantičkog diferencijala. Kao i na meri socijalne distance, i ovde je utvrđen značajan glavni efekat tipa odeljenja na pozitivnost slike o suprotnoj etničkoj grupi ($F(1, 117) = 10.27, p = .002$). To znači da su deca koja pohađaju etnički mešovita odeljenja generalno imala pozitivniju sliku o pripadnicima suprotne nacionalnosti, nego deca iz homogenih odeljenja. Takođe je statistički značajan i glavni efekat faktora nacionalnost ($F(1, 117) = 50.95, p < .001$; tabela 6). Srbi imaju pozitivniju sliku o Slovcima, nego Slovaci o Srbima, bez obzira na to kakva odeljenja pohađaju.

Tabela 6. Efekat intergrupnog kontakta na sliku o drugoj grupi

Faktor	F	df	Sig.
nacionalnost	50.946	1	.000**
tip odeljenja	10.267	1	.002**
interakcija	.481	1	.490

Prosečna ocena na 23 skale (gde su stavke rekodirane tako da veći skor ukazuje na pozitivniju sliku) kod Srba u mešovitom odeljenju je 5.80 (SD = 0.74), a kod Slovaka je 4.38 (SD = 0.97), kod Srba u homogenom odeljenju je 5.09 (SD = 0.91), a kod Slovaka je 3.93 (SD = 1.00).

Emocionalna komponenta etničkih stavova procenjivana je preko osećanja bliskosti prema suprotnoj grupi. Na ovom instrumentu je dobijena statistički značajna interakcija faktora tip odeljenja i nacionalnost ($F(1, 116) = 6.54, p = .012$). Što znači da deca iz mešovitih odeljenja generalno opažaju suprotnu grupu kao bližu nego deca iz homogenih odeljenja, ali je ova razlika izraženija među srpskom nego među slovačkom decom (tabela 7).

Tabela 7. Efekat intergrupnog kontakta na osećanje bliskosti prema drugoj grupi

Faktor	F	df	Sig.
nacionalnost	0.135	1	.714
tip odeljenja	41.380	1	.000**
interakcija	6.541	1	.012*

Prosek stepena osećanja bliskosti kod Srba u mešovitom odeljenju je 4.95 (SD = 0.22), a kod Slovaka 4.55 (SD = 0.60), kod Srba u homogenom odeljenju je 3.30 (SD = 1.10), a kod Slovaka iznosi 3.84 (SD = 1.10).

Diskusija i zaključak

Ova studija je imala za cilj da, analizom strukture etničkih stavova, empirijski ispita da li međugrupni kontakt ostvaren u školskim uslovima ima uticaja na formiranje pozitivnih etničkih stavova kod dece. Polazna pretpostavka se oslanjala na Olportovu hipotezu kontakta, i očekivano je da će stavovi dece koja pohađaju etnički mešovita odeljenja biti generalno pozitivniji. Kako je struktura stava složena, i opisuje se kroz konativnu, emotivnu i kognitivnu komponentu, odabrane su takve mere kojima je posebno proučavana svaka od njih.

U pogledu povezanosti različitih mera stava ovom studijom došlo se do statistički značajnih korelacija. Utvrđena je opšta orijentacija ispitanika da sa visokim osećanjem bliskosti prema drugoj grupi povezuju prihvatanje većeg broja društvenih odnosa, a da sa niskim osećanjem bliskosti vezuju odbacivanje socijalnih odnosa. Takođe je zabeležena i nešto niža povezanost osećanja bliskosti i slike o suprotnoj naciji. Naglašavajući značaj opšteg emocionalnog odnosa i njegovu ulogu u strukturi stava prema naciji, (u ovom slučaju prvenstveno u spremnosti prihvatanja socijalnih odnosa sa pripadnicima druge nacije), dobijeni rezultati idu u prilog kognitivno-afektivnim teorijama stavova. Dakle, sa povećanjem osećanja bliskosti, raste i pozitivna slika o drugoj naciji. Kako je u analizi povezanosti različitih mera stava utvrđeno da su one umereno povezane, odnosno da se sve komponente ispoljavaju slično, možemo reći da su one uslovljene i određene dejstvom nekih zajedničkih faktora. Na osnovu toga možemo zaključiti da korišćeni instrumenti procenjuju isti fenomen sa različitih aspekata, odnosno da mere različite aspekte istog konstrukta, stava.

Analizom slike o suprotnoj naciji, kao delom sadržaja kognitivne komponente stavova, zabeleženo je da, bez obzira na tip odeljenja koje pohađaju, deca srpske nacionalnosti generalno imaju pozitivniju sliku o Slovacima, nego deca slovačke nacionalnosti o Srbima. Dakle, ove dve grupe, većinska i manjinska, se međusobno različito vide. Teorijske okvire dobijenih rezultata možemo naći u pomenutoj studiji Rajta i Tropove, koja kaže da su efekti intergrupnog kontakta znatno izraženiji kod većinskih nego kod manjinskih grupa. Rezultati dobijeni ovim instrumentom takođe pokazuju da je uticaj nacionalnosti na formiranje slike o suprotnoj grupi veći od uticaja tipa odeljenja koje učenici pohađaju.

Analizom osećanja bliskosti prema drugoj naciji, kao indikatorom emocionalne komponente stavova, zabeleženo je da deca iz mešoviti odeljenja generalno opažaju suprotnu grupu kao bližu, nego deca iz homogenih odeljenja, ali je ova razlika izraženija među srpskom, nego među slovačkom decom. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da postoji efekat intergrupnog obrazovnog kontakta na etničke stavove, ali i da je on jače izražen među decom srpske nacionalnosti. Dobijena interakcija je u skladu sa nalazima Rajta i Tropove, i ide u prilog tome da su efekti intergrupnog kontakta znatno izraženiji kod većinskih nego kod manjinskih grupa.

Analizom socijalne distance, kao delom sadržaja konativne komponente stavova, dobijena je statistički značajna razlika u ispoljavanju

sadržaja ove komponente kod dece koja pohađaju etnički mešovita i homogena odeljenja. Rezultati dobijeni na ovom instrumentu najjasnije ukazuju na to da su stavovi dece iz mešovitih odeljenja generalno pozitivniji, jer nema uticaja nacionalnosti niti interakcije ova dve osobine.

U cilju verifikacije nalaza bilo bi poželjno da se ova studija ponovi, a time i proširi. Dodatno bi trebalo ispitati i etničku strukturu porodica i etničke stavove roditelja, te u tom smislu utvrditi da li postoji uticaj porodice na formiranje etničkih stavova dece. Takođe bi trebalo kontrolisati složenu varijablu tipa odeljenja. Pošto postoji mogućnost da se deca, u okviru neke druge sredine, susreću sa pripadnicima drugih nacija, akcenat u sledećim istraživanjima bi trebalo staviti i na merenje vanškolskog kontakta.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji statistički značajna razlika u etničkom stavu dece koja pohađaju etnički mešovita i homogena odeljenja, te da su stavovi dece iz mešovitih odeljenja generalno pozitivniji. Kako je ovo bila polazna pretpostavka, možemo reći da rezultati dobijeni ovim istraživanjem idu u prilog hipotezi kontakta. Nalazi dobijeni ovom studijom su u skladu sa Olportovom hipotezom kontakta, i nalazima metaanalitičke studije efekata intergrupnog kontakta, i u tom smislu, dobijen je novi argument u prilog tvrdnji da postojanje kontakta između grupa pod kontrolisanim uslovima pozitivno utiče na formiranje etničkih stavova.

Ova studija jeste jedna od retkih domaćih studija koje su ispitivale uticaj intergrupnog kontakta na redukovanje predrasuda kod dece. Dobijene rezultate treba uzeti kao vredne nalaze, pošto, u velikoj meri, potvrđuju prethodna istraživanja o efektima intergrupnog kontakta na etničke stavove. Ovo istraživanje je, nesumnjivo, omogućilo bolje upoznavanje sa mogućnostima formiranja pozitivnih etničkih stavova u etnički mešovitim školama, naročito sa osvrtom na to da je sprovedeno u uslovima koji postoje u našoj okolini. Studija pruža značajan doprinos društvenoj zajednici u kojoj je sprovedena upravo zbog toga što razmatra uticaj obrazovni međugrupnih kontakta kod dece, koja rano tokom razvoja postaju svesna rasnih i etničkih razlika. Predrasude koje postoje na dečijem uzrastu imaju potencijal da utiču na stavove i uverenja u budućnosti, shodno tome, etnički stavovi kod dece predstavljaju važan problem. Svakako je potrebno usmeriti pažnju društva na rešavanje problema koji nastaju u društvenim zajednicama, a koji su izazvani negativnim stavovima prema drugim etničkim grupama i njenim pripadnicima. Radi harmoničnijeg funkcionisanja društva potrebno je unapređivati pozitivne etničke stavove kod dece, a to se može, između ostalog, postići i kroz tako stukturisanu školsku sredinu, gde su formirana etnički mešovita odeljenja. Ideja za tako nešto, dakle, jeste integrisano školovanje, koje kroz mešovite programe obrazovanja, preko ravnopravnog statusa pripadnika različitih nacija, njihove međusobne saradnje, kao i zajedništva života, rada i ciljeva uopšte, može razvijati i njihove pozitivne etničke stavove.

Literatura

- Amichai-Hamburger Y., McKenna K. Y. A. 2006. The contact hypothesis reconsidered: Interacting via the Internet. *Journal of Computer-Mediated Communication*, **11** (3): 7.
- Amir Y., Katz P. 1976. The role of intergroup contact in change of prejudice and race relations. U *Towards the elimination of racism* (ur. P.A. Katz). New York: Pergamon, str. 245-308.
- Allport G. W. 1954. *The nature of prejudice*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company
- Cook S. W. 1978. Interpersonal and attitudinal outcomes in cooperating interracial groups. *Journal of Research & Development in Education*, **12** (1): 97.
- Đurić Đ. 1980. *Psihološka struktura etničkih stavova mladih*. Novi Sad: Obrazovni centar Jovan Vukanović
- Ellison C. G., Powers D. A. 1994. The contact hypothesis and racial attitudes among Black Americans. *Social Science Quarterly*, **75** (2): 385.
- Franceško M., Mihić V., Kajon J. 2005. Socijalna distanca i stereotipi o romimakođ dece novosadskih osnovnih škola. *Psihologija*, **39** (2): 167.
- Hasković M. 2006. *Psihologija*. Sarajevo-Priština: FSK/S
- Havelka N., Kuzmanović B., Popadić D. 1993. *Metode i tehnike socialno psiholoških istraživanja*. Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu
- Kreč D., Kračfeld R., Balaki I. 1972. *Udžbenik socijalne psihologije, Pojedinač u društvu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Moskowitz G. B. 2005. *Social Cognition*. New York-London: The Guilford Press
- Pettigrew T. F. 1998. Intergroup contact theory. *Annual review of psychology*, **49** (1): 65.
- Pettigrew T. F., Tropp L. R. 2006. A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, **90** (5): 751.
- Rot N. 2003. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Rot N., Radonjić S. 2007. *Psihologija za II razred gimnazije i II i III razred područja rada ekonomija, prevo i administracija*. Bački Petrovac: Zavod za udžbenike
- Trebešanin Ž. 2011. *Psihologija za drugi razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Wright S. C., Tropp L. R. 2005. Language and intergroup contact: Investigating the impact of bilingual instruction on children's intergroup attitudes. *Group processes & intergroup relations*, **8** (3): 309.

The Effect of the Educational Intergroup Contact on Ethnic Attitudes

Man's cognitive, emotional and conative tendencies to different objects are organized into permanent systems called attitudes (Rot 2007). Three components build this complex structure. The cognitive component means to understand knowledge, perceptions, beliefs and opinions of individual beliefs about attitude. The emotional or affective component of attitudes are feelings towards the object, positive or negative, preferences or aversion etc. The conative or component of action is the behavioral tendency towards the object, acceptance of other individuals in various personal and social relationships. This component, therefore includes the idea of possible activities in relation to the object, alacrity for actions in favor of the object or against him. Ethnic attitudes as a kind of social attitudes express the relationship between the individuals according to the national and ethnic group, and its members (Đurić 1980). The attitudes are the result of human socialization. Thus ethnic attitude is an important problem as the prejudices that exist in childhood have the potential to influence attitudes and beliefs in the future (Ellison & Powers 1994). Gordon Allport has offered the contact hypothesis and emphasized that intergroup contact between members of different groups encourages positive attitudes about the other group. Allport claims that the contact between groups can reduce the problems of prejudice, stereotyping and discrimination and lead to better interaction. In 2006 Pettigrew and Tropp, using the meta analysis of the effect of intergroup contact on children's and adolescents' prejudice referring to the contact hypothesis, indicated that under appropriate circumstances intergroup contact is one of the most effective ways to reduce prejudice between members of the group in order to get better interaction.

The subject of this research is the effect of the educational intergroup contact on different measurements of ethnic attitudes of primary school children. According to Allport's contact hypothesis and based on previous research of this phenomenon, it was anticipated that children from ethnically heterogeneous classes would have a more positive attitude towards pupils from the other ethnic group than children from homogenous classes.

The main goal of this research is to use the analysis of the basic structures of ethnic attitudes of children and, across different measures of attitude, to empirically examine whether elementary school children who attend ethnically homogeneous and mixed classes have different ethnic attitudes towards members of other nations (the image of the members of other ethnic groups, social distance, and a sense of closeness to another nation).

The sample included 120 students who attend the 7th and 8th grade. The average age of examinees was 14 years. Forty students were of Serbian and Slovakian nationality from ethnically homogenous classes, and 20 pupils of both nations were from ethnically heterogeneous classes. Data was collected in four primary schools in the Municipality of Kovačica. Two factor analysis of variance for each of the used measurements were imple-

mented. The factors are: type of class and nationality. Correlation analysis of all three applied measures of ethnic attitudes was performed.

The questionnaire was chosen as the technique for examining attitudes. Each of the measurements used was related to those of the different components of attitudes: semantic differential scale for the cognitive component, Bogardus scale of social distance for the conative component, and an evaluation scale for the emotional component. The questionnaire was also translated into the Slovakian language. The reliability of assessment was established to be highly consistent. The results are to a large degree resistant to accidental mistakes.

The results of this research show that there is a statistically significant difference between the measured attitudes of children who are in ethnically heterogeneous and those in homogenous classes, for each of the three tested measurements (social distance, semantic differential and mutual empathy), and that the attitudes of children from ethnically heterogeneous groups are generally more positive. This indicates that all components do not comply similarly, and we can say that they are conditioned and determined by the effect of some common factors. Results indicate that there is a statistically significant effect of intergroup contact on the acceptance of social relations with the members of the other ethnic community. Also, results indicate that there is a statistically significant effect of intergroup contact on the impression of the other ethnic group, and also on the mutual empathy with the other ethnic group.

Therefore, the obtained results suggest that, in school, children do achieve inter-ethnic contact, and thus the lower social distance, positive image, as well as larger sense of closeness to the members of other ethnic groups in comparison to children in ethnically homogenous classes.

Also, on the basis of the statistically significant correlations of different measures of attitude, we can conclude that the used instruments assess the same phenomenon from different angles or measure different aspects of the construct. Finally, the attained results of this study are in accordance with Allport's contact hypothesis.

The present article presents one of the few local studies that have examined the impact of intergroup contact to reduce children's prejudice. The results should be taken as a valuable report, as they largely confirm previous research on the effects of intergroup contact on ethnic attitudes. This research undoubtedly enables the better understanding of the possibilities of the formation of positive ethnic attitudes in ethnically mixed schools, especially with regard to the fact that it was conducted under conditions that exist in our environment. The study is a significant contribution to the community where the research was carried out precisely because it considers the impact of educational intergroup contact in children, who become aware of racial and ethnic differences early in their development.

